

ПЕЛОИДОТЕРАПИЯТА В БЪЛГАРИЯ

Анита Атанасова, Биршен Мехмедова, Сирма Дичева,
Красимира Йорданова-Несторова, Силвия Филкова

УНС „Рехабилитатор“, Медицински колеж, Медицински университет – Варна

PELOID THERAPY IN BULGARIA

Anita Atanasova, Birshen Mehmedova, Sirma Dicheva,
Krasimira Yordanova-Nestorova, Silvia Filkova

TRS Rehabilitation Therapist, Medical College,
Medical University of Varna

РЕЗЮМЕ

Пелоидотерапията (от гр. Пелос – кал, тиня) е ефективен метод на лечение, познат и използван от дълбока древност до наши дни. Лечебните свойства на калта са били известни на древните египтяни, римляни, гърци, индийци. За калолечение се споменава още през 30 век пр.н.е. в папируса „Кахун“.

Основател на научното калолечение в България е проф. д-р Параскев Стоянов. Още през 1905г. той започва да прилага калолечение във варненския Морски санаториум. Проучва калонаходищата край Шабла, Балчишка Тузла, Варна и Поморие.

В наши дни медицинските специалисти все повече се обръщат към природните средства и методи за лечение, доказали своята ефективност във времето. Естествените природни продукти притежават мощна лечебна сила и много по-малко странични, вредни за здравето ефекти.

Цел на доклада: Да се представят възможностите на разнообразните по състав и произход калонаходища в България за профилактика и лечение на социално значими заболявания.

Ключови думи: пелоидотерапия, калонаходища, видове лечебна кал

ABSTRACT

The peloid therapy /from Greek Pelosi - mud, silt/ is an effective method of treatment, known and used since ancient times to present time. The healing properties of mud were known to the ancient Egyptians, Romans, Greeks and Indians. For the first time mud was mentioned in the 30 century BC in the „Kahuna“ papyrus.

Prof. Dr. Paraskev Stoyanov was the first to use peloid therapy as a scientific method of treatment. He began to use mud as a treatment in the Varna Sea Sanatorium as early as 1905. He explored mud deposits near Shabla, Balchishka Tuzla, Varna and Pomorie.

These days, medical professionals are increasingly turning to natural remedies and treatments, which have proven their effectiveness over time. Natural products have a powerful healing power and fewer harmful side effects.

Aim of the Report: To present the possibilities of various by content and origin mud deposits in Bulgaria for the prevention and treatment of socially significant diseases.

Keywords: mud deposits, types of mud, peloid therapy

ВЪВЕДЕНИЕ

Калолечението е метод, при който се използват различни видове кал (пелоиди). Пелоидите, образувани в земята под въздействието на определени биологични, геоложки и климатични условия, съдържат неорганични и органични вещества и представляват особена субстанция, която се използва за лечение (2). В продължение на много векове то е намирало широко приложение в народната медицина. Древният лечител Гален (II в.) препоръчва лечението с кал при хронични възпаления, отоци, хемороиди, упорити болки и др. По време на Първата и Втората световна война преди откриването на пеницилина се прилага за лечение на рани. Основател на научното калолечение в България е проф. д-р Параскев Стоянов, който проучва калонаходищата, прави първите научни публикации относно пелоидотерапията.

Целта на този преглед е да се представят възможностите на разнообразните по състав и произход калонаходища в България за профилактика и лечение на социално значими заболявания.

В България пелоидотерапията се прилага широко благодарение на наличието на пелоидни ресурси с доказани лечебни качества. Практиката показва, че калолечението е един от най-търсените лечебни методи в нашите курорти (3). Най-голямо значение имат находищата с лиманна, торфена и минералноизворна кал.

Крайморски (лагунно-лиманни) калонаходища

Те са в непосредствена близост до морето, отделени с тясна пясъчна извица, през която се просмуква солена морска вода. Лиманната кал е еднородна, гъста, пластична маса с черен цвят и миризма на сероводород. Образоването е изключително бавен процес, по 1 мм на година при подходящи условия. От север на юг по черноморското крайбрежие са разположени следните езера с калолечебни находища:

- Шабленската тузла - солено езеро, дъното на което е покрито със сероводородна тиня в количество повече от 200 хиляди тона, която се използва за калолечение.
- Балчишката тузла представлява езеро – лиман, с много солена вода (по солна концентрация тя е близка до водите на Мъртво море). Калта се използва за лечението на редица заболявания в СБР (МЗ).
- Варненско езеро - средно сулфидна с добри качества.

- Атанасовско езеро - калта е средно сулфидна с добри физични показатели, използва се в СБР, с. Ветрен (Бургаски минерални бани) и в балнеохотели.
- Поморийско езеро - средно сулфидна кал, която се използва в СБР (МЗ), базата на ВМА и в балнеохотели.

Торфени находища

Торфът (peat, moore) е органична кал, образувана от отмирането на растителни остатъци и за една година се образува около 0,5 см пласт. Цветът му е жълтеникав до тъмнокафяв, без миризма. Най-известните находища на торф в България са тези в Байкал - Кюстендилско, Садово - Пловдивско, и Добри дол - Видинско.

Байкал, Кюстендилско – торфът е с добри показатели за медицинско приложение, използва се в комбинация със сулфидна минерална вода в курортите Кюстендил и Сапарева баня в СБР (МЗ) и балнеохотелите.

Изворни калонаходища

Калта се образува в езера и водоеми, подхранвани с минерална вода, и има сив, черен или тъмнокафяв цвят.

Марикостиново до Петрич - радиоактивна минералноизворна кал, със запаси около 33 900 т, калолечението се провежда директно в езерото на открито, има СБР към МЗ

Баня, Карловско - минерално-торфена кал, функционира специализирана болница за рехабилитация (МЗ) и балнеохотел към профилактика и рехабилитация.

Състав и свойства на лечебната кал

Лечебната кал представлява ценен природен продукт, богат на химични и биологични съставки като йони, киселини, витамини, които са особено важни при лечението на много заболявания (6). Терапевтичният ефект от това лечение се свежда до комплексното въздействие на всички фактори, между които основна роля играят термичният, химичният и механичният. Топлинното въздействие способства за разширяването на съдовете, ускоряването на кръвообращението в тях, повишава температурата в подлежащите тъкани, ускорява обменните процеси. Механичното въздействие на калта оказва влияние на дълбоките тъкани и усилва разпространението на топлината. От химичните фактори действие оказват органичните и неорганичните вещества, биологически активните вещества, микроелементи, газове и др.

МЕТОДИ ЗА КАЛОЛЕЧЕНИЕ

Калолечение на открито (египетски метод). След затопляне на кожата и разширение на капиллярите тялото се намазва със загрята от слънчевите лъчи гъста кал в слой от 0,5-1 см. Болният стои на слънце или под сенник до влажно напукване на калта. Измива се на душ с топла вода или рапа. Методът е икономичен, хигиеничен и може да се прилага на морския бряг и край лимана. Съчетава калолечение със слънцелечение и се понася леко от болните. Прилага се при температура на въздуха над 24°C и зависи от климатичните условия.

Кални вани - калта се разрежда с минерална, морска или езерна вода (рапа). Важно значение има химичният фактор на калта, тъй като е по-изразена кожната резорбция на воднорастворимите химични вещества от рапата и от разтворената кал. Особено са подходящи при наличие на остеопороза, при подостри състояния с болви синдром и във всички случаи, когато се налага калолечение с индиферентна температура 36 - 37°C.

Апликационен метод - провежда се на специална за целта коритообразна кушетка, върху която има одеяло и найлон. Върху него се поставя загрята до температура 38-42°C кал, тялото се намазва в слой 1-2 см и се завива послойно с найлон и одеяло. Времетраенето на процедурата е 15-20 min, след което пациентът се измива на душ с морска, минерална или рапна вода. Калта отдава топлината си бързо и при минимална топлинна загуба. Апликациите биват на цялото тяло (без сърдечната област) и частична - на различни части от тялото - панталон, ботуши, пояс, яка и др.

Електрокалолечение се извършва, като с галваничен ток се вкарват в организма положителните и отрицателни йони на калта.

Показания и дозировка на пелоидотерапия

Калолечението се отнася към силно действащите лечебни фактори и има широко приложение (4). В резултат на проведената терапия с лечебна кал се наблюдава подобрене на обменните процеси, повишават се защитните сили на организма, също така и трофиката на тъканите. Стимулира се половата система и много други дейности на човешкия организъм. Във всички случаи лечението зависи от стадия и степента на заболяване и само след индивидуална консултация се провежда под строг лекарски контрол. Калолечението лекува заболявания на:

Опорно-двигателната система

- **Дегенеративни ставни заболявания** - остеохондроза - всички форми, стадии и локализации. Най-голям контингент за калолечение представляват болните с дегенеративни ставни заболявания (1). Поради характера на заболяването – твърде често с локализация и клинична симптоматика в една или две стави, се допуска прилагане на интензивно калолечение (с по-висока температура на калта – 42-44°C, при локални процедури; с по-голяма честота - всеки ден, с един ден почивка седмично; по-голяма продължителност – 30-40 min, и по-голям брой процедури 15-20 за курс лечение). Винаги трябва да се прави прецизен преглед на състоянието на сърдечно-съдовата система, като се взема под внимание и рентгеновата находка.
- **Възпалителни ставни заболявания:** ревматоиден артрит, други артрити - инфекциозни, обменни, псориатични. Под влияние на лечебната кал отслабват бариерните свойства на възпалението. Най-разпространени от използваните методи за лечение са калните апликации – общи, локални, рефлекторни. Освен това се прилага египетският метод, кални вани, кални паста, както и съчетани с други физикални методи. Противопоказни са кални апликации върху цялото тяло на болни с II и III степен на активност на процеса. В никакъв случай не трябва да се прекратява назначената терапия.
- **Травматични заболявания на опорно-двигателната система** и състояния след фрактури, луксации, контузии. Лечебната кал действа не само термично. В организма постъпва градивен материал за твърдите тъкани (йони за магнезий, сяра и др.), които съдействат за разнасяне на отоците и за възстановяване на циркулацията. Подобряват се регенеративните процеси в костите и реконструкция на костния регенерат до пълното преобразуване на костната структура. Лечението се прилага след преминаване на травматичния оток, след операция или снемане на гипса (обикновено след 30-40 дни), чрез щадяща методика, която съдейства за укрепване на калуса (1). Показани са кални вани (особено в ранния стадий на следфрактурните състояния) с температура 36°C и продължителност от 10-20 min, за курс на лечение 12-15 процедури с пауза през 2-3 дни

и локални кални приложения с температура 36-38°C, с продължителност 15-20 min, с пауза през 12-15 процедури за курс лечение. Широко се прилага и египетският метод на калолечение. При следфрактурни състояния се изисква комплексно лечение, включително ЛФК, масажи, слънцелечение, таласотерапия.

Забоявания на периферната и централната нервна система

- **Лумбо-ишалгичен синдром.** При него пеллоидотерапията се прилага като противовъзпалително средство, за укрепване структурата на съединителната тъкан, миорелаксиращо и стимулиращо на засегнатия нерв. Спомага за разнасяне на оток около нервното коренче. Методиките се съобразяват със стадия на заболяването. В острия стадий със силно изразен болков синдром калолечение като правило не се прилага. През подострия период за предпочитане са калните вани с температура леко над индиферентната при анталгична поза. Продължителността на процедурите е 10-15 min, с пауза през 2 дни, за курс на лечение 12-15 процедури. През хроничния и по-късен следоперативен период са показани кални приложения (панталон, цяла и др.) с хипертермична температура с продължителност 15-20 min, през ден за курс лечение от 12-15 процедури. Прилага се и в комбинация с други физикални фактори.
- Детска церебрална парализа - повлиява се предимно спастично повишеният мускулен тонус. Стимулира репаративната регенерация на нервната тъкан и оказва миорелаксиращ ефект. Прилагат се кални вани с температура 36°C с продължителност 5-15 min през ден, общо 8-10 процедури или 8-10 приложения с температура 37-38°C, продължителност 10 min през ден.
- Състояние след полиомиелит - при остатъчни явления се прилагат кални приложения на засегнатите крайници и върху гръбначния стълб с температура и продължителност в зависимост от възрастта.

Забоявания на мъжката пикочо-полова система

- Простатит, везикулит, заден уретрит, епидидимит, олигоспермия, орхит - три месеца след острия период - лечебната кал стимулира сперматогенезата. Подобрява морфологичните и функционални показатели на формените елементи в еякулата. Проме-

ня се имунобиологичната реактивност на организма и може да влияе положително при антиспермалния стерилитет.

Забоявания на женската пикочо-полова система

- Колпити, ендцервицити, ендометрити, параметрити, салпингоофорити, овариална хипофункция, дисменорея, стерилитет - ефективността зависи от стадия, в който се започва лечението, и възрастта на болната. Методиката включва: вагинален тампон, кален панталон с кален сутиен, кален комбинезон - 38-42°C, продължителност 10 min, 12-15 процедури; кални вани 38°C, 20 min, 12-15 процедури; вагинален душ с кална суспензия 38-40°C, 10-15 min, 10-15 иригации. Лечението на ановулаторния стерилитет у жената с кал-съдържаща сярна има добри резултати.

Дерматологични заболявания

- Псориазис вулгарис, невродермит, сухи екземи, косопад - прилагат се кални приложения или вани, с температура от 38 до 40°C, продължителност 20 min и курс на лечение 12-18 процедури. Особено подходящ е египетският метод. При косопад се прилагат кални шапки, през лятото по египетски метод, продължителност 1 час, 15-18 процедури.

Забоявания на стомашно-чревния тракт, черен дроб и жлъчни пътища

- Язвена болест на стомаха и дуоденума - най-добър ефект се отчита при кални приложения на коремната област с температура 38-42°C.
- Колити - прилагат се кални приложения на корема и на гръбначния стълб ниско дорзално с температура от 37 до 46°C. Може да се прилагат и ректални тампони.
- Хронични хепатити, холецистити, холангити, холангиохепатит - лечебната кал действа нормализиращо върху функциите на черния дроб, оказва спазмолитичен и противовъзпалителен ефект. За възстановяване на синтезата и екскрецията на жлъчните киселини е уместно използване на кални приложения в чернодробната област и пояса. При хепатити в зависимост от деструктивните изменения в черния дроб се прилагат лечебно щадящи или лечебно дразнещи кални приложения с температура 40-45°C, с продължителност 15 min, през ден и курс на лечение 10-15 процедури.

Забоявания на кръвоносните съдове

- Остатъчни явления след тромбофлебит - прилага се хомеотермално и термално ванно лечение и локални кални приложения след подострия стадий. Температура на калта - 36-38°C, продължителност 10-20 min, 10-12 брой процедури през ден.
- Облитериращ ендартериит и облитерираща склероза на съдовете на крайниците - благодарение на своето противовъзпалително, антиспастично и трофично действие лечението с кал подобрява кръвната циркулация. Прилагат се хомеотермални вани с ниска концентрация на кал и по-малко съдържание на сулфати с температура 36-37°C, с продължителност 10-15 min, 10-20 процедури.
- Ангионеврози (болест на Рейно, акроцианоза) - калолечението е целесъобразно със своето регулиращо влияние върху съдовата система и с вазодилатативния се ефект. Прилагат се лечебно щадящи методики.

Професионални заболявания

- Вибрационна болест, болести от пренапрежение на крайниците, хронична оловна интоксикация - необходимо е да се започне хипотермално калолечение с лечебно щадяща методика и съобразено със стадия на заболяването. Ефективността при вибрационната болест е оптимална при ранна диагноза, ако не са настъпили невъзвратими изменения. При оловна интоксикация се правят цели кални приложения с температура 38-40° C, продължителност 15-20 min, за курс на лечение 12 процедури. Добър ефект оказват и калните вани.

Обменни заболявания

- Затлъстяване, подагра, лек диабет (с диабетна полиневропатия) - повишава обменната на веществата и изгарянето на гликогена. При диабетна полиневропатия лечението е щадящо и съобразено с тежестта на диабета. При подагра е показано само в хроничен стадий и при по-ниска температура.

Противопоказания за калолечение:

Терапии с лечебна кал са противопоказни при: кръвотечение, висока температура, остри възпалителни и инфекциозни заболявания, слединфарктни и слединсултни състояния, злокачествени тумори и тежки анемии, стенокардия, тежка изнемошялост, кървящи стомашни язви, тежки сърдечни и мозъчни проблеми, психични заболявания, бременност, болести в обострен

стадий, тежки белодробни заболявания (абсцес, туберкулоза, пневмония), нефрити и нефрози.

Балнеореакции при калолечение

Както при повечето видове лечение и тук е нормално да се появят странични ефекти. Често след 5-6-а процедура се появява балнеореакция, която може да бъде местна и обща и се изразява с усилване на локалната симптоматика, което налага спиране на процедурите за 1-2 дни (5). Това обикновено се обяснява с временно изменение на равновесието на вътрешната среда на организма в процеса на приспособяването му към не-обичайната за него среда на калолечебната процедура. Балнеореакцията има временен характер и обикновено говори за положителен ефект от процедурите. Нерядко болният въобще не отчита балнеореакция, но и в тези случаи съществуват биохимични изменения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

България разполага с разнообразни по състав и произход калонаходища. Те са ценен ресурс за профилактика и лечение на много социално значими заболявания, доказали своята ефективност във времето. Практиката показва, че калолечението е един от най-търсените лечебни методи сред естествените физикални фактори в нашите курорти.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кръстева, Д. Калолечение. София, Медицина и физкултура, 1985.
2. Николова, Л., Йонков, С. и др. Физиотерапия. София, Медицина и физкултура, 1984.
3. Стаматов, С. Балнеорогия и лечебен туризъм. София, Медицина и физкултура, 1984.
4. Шувалова, О. Лечебната глина - най-ефикасното и евтино универсално лекарство // Здраве и щастие, 2003.
5. <http://www.kalolechenie.info/bg/articles/item/>
6. <http://novavarna.com/index.php/>